

Wyrok z dnia 12 czerwca 2002 r.

II UKN 419/01

Po ogłoszeniu wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 grudnia 1999 r., K 4/99 (Dz.U. Nr 106, poz. 1215) nie stosuje się art. 40 ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych i ich rodzin (Dz.U. z 1994 r. Nr 10, poz. 36 ze zm.) w brzmieniu nadanym przez art. 159 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.).

Przewodniczący SSN Beata Gudowska (sprawozdawca), Sędziowie SN:
Krystyna Bednarczyk, Maria Tyszel.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 12 czerwca 2002 r. sprawy z wniosku Andrzeja J. przeciwko Wojskowemu Biuru Emerytalnemu w S. o wysokość emerytury wojskowej, na skutek kasacji wnioskodawcy od wyroku Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 10 maja 2001 r. [...]

u c h y l i ł zaskarżony wyrok i przekazał sprawę Sądowi Apelacyjnemu w Lublinie do ponownego rozpoznania z orzeczeniem o kosztach postępowania kasacyjnego.

U z a s a d n i e

Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Siedlcach wyrokiem z dnia 17 stycznia 2001 r. oddalił odwołanie Andrzeja J. od decyzji Wojskowego Biura Emerytalnego w S. z dnia 28 czerwca 2000 r. w przedmiocie zawieszenia prawa do emerytury, po ustaleniu, że w roku 1999, pobierając emeryturę wojskową, osiągnął dochód przekraczający kwotę 23.427,10 zł. Podstawę prawną orzeczenia stanowił przepis art. 40 ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin w brzmieniu nadanym od dnia 1 stycznia 1999 r., przepisem art. 159 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 162, poz. 1118 ze zm.).

Apelację ubezpieczonego od tego wyroku oddalił Sąd Apelacyjny w Lublinie wyrokiem z dnia 10 maja 2001 r. Sąd drugiej instancji przyjął, że w okresie od dnia 1 stycznia 1999 r. do dnia 24 grudnia 1999 r., czyli do daty ogłoszenia orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego, przepis art. 40 wojskowej ustawy emerytalnej obowiązywał w brzmieniu nadanym mu przepisem art. 159 pkt 2 ustawy o emeryturach i rentach. Nie uwzględnił zarzutu pominięcia przez Sąd Okręgowy orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 grudnia 1999 r., K. 4/99 (Dz.U. Nr 106, poz. 1215), stwierdzającego niezgodność przepisu art. 159 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych z art. 2 i 32 Konstytucji, aprobując zastosowanie do rocznego rozliczenia emerytury w związku z dochodem uzyskiwanym w 1999 r. zasad powszechnie obowiązujących, określonych ustawą o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych.

Kasacja ubezpieczonego została wniesiona na podstawie naruszenia prawa materialnego przez zastosowanie przepisu art. 40 ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin w niezgodnym z Konstytucją brzmieniu nadanym mu przepisem art. 159 pkt 2 ustawy o emeryturach i rentach. Jako podstawę kasacyjną ubezpieczony powołał także naruszenie przepisów postępowania - art. 378 § 1 KPC i art. 382 KPC oraz art. 8 Konstytucji, które miało istotny wpływ na wynik sprawy, przez nierozpoznanie istoty w zakresie zarzutów apelacji.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Przedmiotem oceny zasadności podstaw kasacji i zarazem istotnym zagadnieniem uzasadniającym jej rozpoznanie było ustalenie właściwej podstawy prawnej decyzji wojskowego organu rentowego z dnia z dnia 28 czerwca 2000 r. w kwestii wypłaty emerytury wojskowej w okresie objętym tą decyzją. Stało się bowiem tak, że niezmieniona sytuacja, polegająca na pobieraniu emerytury wojskowej i osiąganiu dochodów przez emerytów wojskowych, uregulowana była zmieniającymi się przepisami, wyznaczającymi sankcję zawieszenia prawa do emerytury. Kwestię tę regulował przepis art. 40 ustawy z dnia 10 grudnia 1993 r. o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin, w brzmieniu pierwotnym (ogłoszonym w Dz.U. z 1994 r. Nr 10, poz. 36 z dnia 26 stycznia 1994 r.), przewidujący na wypadek osiągnięcia przez emerytowanego wojskowego wynagrodzenia lub dochodu z tytułu pracy,

który łącznie z emeryturą w danym roku przekraczał w stosunku miesięcznym kwotę podstawy wymiaru emerytury - ograniczenie świadczenia o kwotę tego przekroczenia, nie więcej niż o 25% świadczenia. Od dnia 1 stycznia 1999 r. wspomniany przepis, z mocy art. 159 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, otrzymał brzmienie, według którego do emerytów osiągających dochody z tytułu stosunku pracy, służby, innej pracy zarobkowej lub prowadzenia pozarolniczej działalności, którzy nie ukończyli 60 lat (kobiety) lub 65 lat (mężczyźni), stosuje się art. 103-106 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (w brzmieniu Dz.U. Nr 162, poz. 1118). W związku z tą zmianą następowało zawieszenie prawa do emerytury w razie osiągnięcia dochodu w kwocie wyższej niż 130% przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia za kwartał kalendarzowy, ostatnio ogłoszonego przez Prezesa Głównego Urzędu Statystycznego lub zmniejszenie świadczenia o odpowiednią kwotę przekroczenia, gdy dochód jest wyższy od kwoty 70% tak ustalonego przeciętnego miesięcznego wynagrodzenia. Zmiana prawa, dokonana przepisem art. 159 pkt 2 ustawy o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, jest - ze względu na zawartą w nim treść normatywną - niezgodna z wynikającą z art. 2 Konstytucji zasadą ochrony zaufania do państwa i prawa oraz z wyrażoną w art. 32 Konstytucji zasadą równości, co stwierdził Trybunał Konstytucyjny w wyroku z dnia 20 grudnia 1999 r., K. 4/99 (Dz.U. Nr 106, poz. 1215 z dnia 24 grudnia 1999 r.). Nowa regulacja zasad wypłaty emerytur wojskowych, uwzględniająca to orzeczenie, obowiązuje od dnia 1 stycznia 2001 r., a wynika z art. 1 pkt 3 ustawy z dnia 8 grudnia 2000 r. o zmianie ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym żołnierzy zawodowych oraz ich rodzin oraz ustawy o zaopatrzeniu emerytalnym funkcjonariuszy Policji, Urzędu Ochrony Państwa, Straży Granicznej, Państwowej Straży Pożarnej i Służby Więziennej oraz ich rodzin (Dz.U. Nr 122, poz. 1313).

W niniejszej sprawie decydująca była zmiana prawa, do jakiej doszło w wyniku orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z dnia 20 grudnia 1999 r., zatem jej istotą stało się wyznaczenie granic czasowych obowiązywania przepisu art. 40 wojskowej ustawy emerytalnej w brzmieniu nadanym od dnia 1 stycznia 1999 r. (ustawą o rentach i emeryturach) oraz od dnia 24 grudnia 1999 r. (wskutek opublikowania orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego). Sąd Apelacyjny zastosował do rozliczenia emerytury i dochodu z roku 1999 prawo nowe co do okresu od dnia 1 stycznia do dnia 24 grudnia 1999 r., a co do okresu od dnia 25 grudnia 1999 r. prawo dawne, obowiązujące

jące przed zmianą dokonaną ustawą o emeryturach i rentach. Przyjął bowiem, że art. 159 ust.1 ustawy o emeryturach i rentach został wyeliminowany z porządku prawnego bez skutku wstecznego, a sąd powszechny - w ocenie Sądu drugiej instancji - nie był uprawniony do określenia innego terminu utraty mocy obowiązującej niekonstytucyjnego przepisu, niż określony w art. 190 ust. 3 Konstytucji.

Stanowisko to nie może być uznane za prawidłowe. Zagadnienie, które prawo - dawne czy nowe - miał zastosować organ rentowy w dniu wydawania decyzji do sytuacji trwającej w roku 1999 i niezakończonej pod rządem prawa zmienionego z dniem 1 stycznia 1999 r., nie dotyczyło prawa retroaktywnego (orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego), lecz prawa międzyczasowego.

Sąd drugiej instancji pominął, że rozliczenie jest roczne i obejmuje okres od lutego do lutego następnego roku, a zmiana prawa nastąpiła, gdy okres rozliczeniowy jeszcze się nie zakończył, przez co nie zrealizowała się także hipoteza przepisu art. 40 w dawnym, czy nowym brzmieniu. Nie dostrzegając, że przed dniem ogłoszenia orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego nie zaszyły konsekwencje uzyskania przy emeryturze wojskowej dochodu rocznego, Sąd drugiej instancji - stosując przepis art. 40 wojskowej ustawy emerytalnej w brzmieniu obowiązującym przed ogłoszeniem tego orzeczenia - dokonał rozliczenia dochodu z okresu krótszego niż rok, do dnia 24 grudnia 1999 r. Osiąganie dochodów przez emeryta jest stanem faktycznym o konsekwencjach prawnych, podobnym do biegu terminów i do takich zdarzeń, powstałych pod rządem nowego prawa, należało więc podejść do niego po nastąpieniu skutków, jakie prawo mu nadaje. Uzyskiwanie w danym roku kalendarzowym dochodu w określonej kwocie może wywoływać konsekwencję w postaci zawieszenia prawa do świadczeń zarówno na początku, jak i na końcu trwania konkretnej sytuacji prawnej. Zawieszenie prawa do świadczeń może nastąpić *ex ante*, przed uzyskaniem dochodu, gdy emeryt zawiadomi organ rentowy o podjęciu działalności i złoży oświadczenie, że jego zamiarem jest osiaganie dochodu powodującego zawieszenie świadczeń (por. § 3 ust. 1 i 3 pkt 3 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Socjalnej z dnia 22 lipca 1992 r. w sprawie szczegółowych zasad zawieszania lub zmniejszania emerytury i renty, Dz.U. Nr 58, poz. 290 ze zm.) albo *ex post*. Stosownie do § 5 tego rozporządzenia, emeryt i jego pracodawca zawiadamiają organ rentowy do końca lutego każdego roku o łącznej kwocie dochodu osiągniętego w poprzednim roku kalendarzowym. Czyni to również urząd skarbowy do końca maja każdego roku co do łącznej kwoty dochodu osiągniętego przez emeryta w poprzednim roku kalen-

darzowym z wykonywania pozarolniczej działalności gospodarczej, wolnego zawodu lub innej samodzielnej działalności o podobnym charakterze, z wyłączeniem działalności twórczej i artystycznej. Wówczas, po upływie roku kalendarzowego - zgodnie z § 6 rozporządzenia - następuje ustalenie, czy dochód emeryta lub rencisty uzasadniał wypłatę świadczeń w pełnej wysokości, ich zmniejszenie albo zawieszenie. Jeżeli łączna kwota dochodu osiągniętego przez emeryta przewyższyła w danym roku kalendarzowym kwotę graniczną dochodu o kwotę niższą niż kwota nienależnie pobranych świadczeń, informuje się emeryta (rencistę) o możliwości uniknięcia zwrotu kwoty nienależnie pobranych świadczeń przez przekazanie na Fundusz Ubezpieczenia Społecznego kwoty równej kwocie tego przekroczenia, pomniejszonej o kwotę pobranej zaliczki na podatek dochodowy, i wyznacza termin jej zwrotu. Jeżeli emeryt nie dokonał takiej wpłaty w określonym terminie, organ rentowy dochodzi zwrotu świadczeń.

W niniejszej sprawie, przed wydaniem orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego nie wypełniły się jeszcze skutki określone w art. 40 w brzmieniu nadanym przepisem uznanym za niekonstytucyjny, lecz tylko utrzymywał się stan faktyczny mający skutki te wywołać w przyszłości, po upływie roku rozliczeniowego.

Poza tym - co jest dodatkowym istotnym argumentem świadczącym o naruszeniu przez Sąd Apelacyjny prawa materialnego w rozpoznawanej sprawie - sankcja zawieszenia prawa do świadczeń z obowiązkiem zwrotu nadpłaty zastosowana została w decyzji z dnia 28 czerwca 2000 r., która zapadła już po zmianie prawa. W konsekwencji, w rozpoznawanej sprawie nie istniał problem obowiązywania orzeczenia Trybunału w czasie, lecz wyłącznie problem odstępstwa przez wojskowy organ rentowy od niewzruszalnej zasady orzekania na podstawie prawa obowiązującego w czasie wydawania decyzji. Gdy nie budzi wątpliwości, bo wynika wprost z art. 190 ust. 2 i 3 Konstytucji, że bezpośrednim skutkiem orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego o niezgodności przepisu z Konstytucją jest utrata mocy obowiązującej tego przepisu z dniem wejścia w życie orzeczenia Trybunału (w dniu promulgacji lub w innym terminie określonym przez Trybunał), jest bezwzględne, bezwarunkowe i bezpośrednio zniesienie wskazanego w nim przepisu. Przepis taki przestaje obowiązywać, zostaje usunięty z porządku prawnego i tym samym nie stanowi już jego elementu; nie może być podstawą prawną żadnych orzeczeń.

Sąd Najwyższy wypowiedział w tej kwestii pogląd, że akt normatywny uznany przez Trybunał Konstytucyjny za niezgodny w Konstytucją nie powinien być stoso-

wany w odniesieniu do stanów faktycznych sprzed ogłoszenia orzeczenia Trybunału (postanowienie z dnia 7 grudnia 1999 r., III ZP 27/00, OSNAPiUS 2001 nr 10, poz. 331, wyrok z dnia 5 września 2001 r., II UKN 542/00, niepublikowany), oraz że rozpoznając skargę na decyzję administracyjną wydaną na podstawie przepisu, który utracił moc obowiązującą zgodnie z obwieszczeniem Prezesa Trybunału Konstytucyjnego opublikowanym po wydaniu tej decyzji, Naczelny Sąd Administracyjny powinien uwzględnić zmieniony stan prawny (wyrok z dnia 21 marca 1996 r., III ARN 75/95, OSNAPiUS 1996 nr 20, poz. 298).

Trybunał Konstytucyjny nie określił innego terminu utraty mocy obowiązującej art. 159 pkt 2 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, niż wynikający z art. 190 ust. 3 Konstytucji, co należy łączyć z faktem objęcia ustawą budżetową na rok 1999 wydatków na wypłatę emerytur wojskowych według dawnych zasad. Orzeczenie Trybunału weszło w życie w dniu 24 grudnia 1999 r., zatem sądy i inne organy rozstrzygające spory na tle wypłat emerytur, w sprawach już zawisłych lub podejmowanych na wnioski lub z urzędu, nie mogły stosować przepisu uznanego za sprzeczny z Konstytucją. Konsekwencja prawna stanu faktycznego polegającego na osiągnięciu dochodu w 1999 r. realizowana w roku 2000 r. była inna, a mimo to w sprawie zastosowano prawo dawne, nie obowiązujące w dacie wydania decyzji, wyłączone z porządku prawnego w wyniku uznania za niekonstytucyjne, zamiast przepisu wskazanego w postanowieniu Trybunału Konstytucyjnego z dnia 21 marca 2000 r., K 4/99 (OTK 2000 nr 2, poz. 65), wykładającego pkt 2 wyroku z dnia 20 grudnia 1999 r.

Mając to na względzie, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji (art. 393¹³ KPC).

=====